

В. Погребенник, В. Панченко; За ред. Кол. Р. Мовчан. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. С. 294–313.

5. Шорник О. Українська Мадонна Уласа Самчука // Вісник Таврійської фундації. «Просвіта». Херсон. 2005. № 1. С. 1–4.

6. Стасик М. Епічна модель світу в романі Уласа Самчука «Марія» // Вісник Запорізького Національного університету. 2014. №1. С. 104–109 .

7. Теліга Олена «Якими нас прагнете?» : збірник / Ред. О. Жданович. «Детройт» : Український золотий хрест в ЗСА, 1977. С. 65–67.

Головченко Крістіна – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза початку ХХ століття.

Яна Токар

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

ВІЗІЙНІСТЬ ОБРАЗУ ГЕНІАЛЬНОГО НАРОДНОГО МАЙСТРА, ТВОРЦЯ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ

«Диво» – історичний роман, який побудований на реальному сюжеті і відтворює в художній формі певний період історії. У цьому романі майстерно поєднано історичну правду з художньою, факт – із вигадкою, персонажі, які існували в реальності, – із вигаданими персонажами. Такою реальною подією у творі є конкретний факт – будівництво Софії Київської (XI століття). Поруч із реальними подіями в романі існують і вигадані, до прикладу, історія Сивоока. Сивоок – вигаданий персонаж, історія його життя, мандрів – пригодницький компонент, який свідомо ввів Павло Загребельний.

У романі «Диво» Павло Загребельний, на думку В. Дончика, центром своєї оповіді робить будівництво Софії Київської. [3, с. 178]. Саме ця історична подія є своєрідною віссю усієї оповіді, а всі події до і після неї є лише історичними передмовою та післямовою.

Про правдивість цих поглядів свідчить той факт, що Софія Київська так чи так фігурує в усіх подіях твору, саме навколо Софійського собору розгортаються усі перипетії роману – вінчання Ярослава Мудрого, знайомство Сивоока із донькою Ярослава, у зв'язку з захистом якої згодом майстра було вбито, наукова робота Гордія Отави, дослідження Бориса Отави, котрий намагається відновити авторитет, виправдати свого батька. Саме Софія Київська стала тим образом у творі, який символізує невмирущість народу, його духовність, а також нескореність його духу. Софійський собор у романі – це об'єднавчий фактор не лише трьох часопросторових рівнів, а й доль персонажів, бо ж їхні життя так чи так пов'язані із цією пам'яткою архітектури. Проте існує також думка, яку підтримує Н. Бойко, що центром усієї оповіді є людина – творець собору. [1, с. 2] Про правдивість цієї думки свідчить той факт, що хоча у творі є багато описів храму – дива з див, але протягом усієї оповіді поступово розвивається й інше диво – диво людського таланту і духу.

Павло Загребельний при написанні роману відштовхувався від згадки про збудування Софії Київської в літописі Нестора, спеціально залишив читачам підказки у вигляді епіграфа із поезії Бертольда Брехта: *«Хто звів семибрамні Фіви? В книгах стоять імена королів. А хіба королі лупали скелі й тягали каміння?»* [4, с. 5].

Відштовхуючись від конкретної історичної події, автор прагнув створити свою версію подій. Він витягнув з глибини століть давно забутий, навіть безіменний подвиг простої маленької людини, яка насправді була великим майстром. На думку Ю. Бондаренка, «Павло Загребельний по-своєму протестує... Давши незнаному будівничому

Софії Київської ім'я, він художнім способом прориває, долає неісторичність, яка, на його думку, є фактом несправедливості стосовно людини, котра народила геніальну пам'ятку архітектури» [2, с. 6].

Павло Загребельний створив образ майстра Сивоока – звичайного русича, талановитого художника і будівничого. Це справжній мистець, який ніколи не корився, навіть князю Ярославу Мудрому. Він захищав своє ремесло і перед князем, і перед майстром Агапітом, заявляючи, що художник, творець не може бути рабом: «– Бог єдин, – насупився князь, – і слава вся йде богіві. Хто тебе навчив, од того й виступаєш.

– Художників не навчають, – сміливо мовив Сивоок, – їх приборкують. Отак, як диких коней-тарпанів. Не вчиш же їх бігати: вміють від народження. А чим більше приборкаєш, тим гіршим, повільнішим стане їхній біг. Краса в ньому вмере, розкованість зникне разом з дикою сваволею. Отак і художник» [4, с. 551]. І дійсно, Сивоок не міг підкоритися князю, він не розумів його так само, як не розумів і Агапіта: «Але не міг збагнути Сивоок, як можна горіти талановитістю, в очах і на обличчі й водночас бути лицеміром, готовим підкорятися незаперечно всім догмам, всім повелінням, всім змінам і віри, аби лиш йому дали змогу жити, а отже – творити... Ще не міг простити Сивоок Агапітові його жорстокого самолюбства. Може, художник і повинен бути самолюбом, щоб утвердитися в своєму таланті, але утверджуватися за рахунок інших, топтати інших – аби лиш возвеличитися самому?» [4, с. 445].

Характеризуючи образ Сивоока, можемо порівняти, яку кількість романної площі відведено йому, а яку – князю Ярославу Мудрому. Із 22 розділів роману життя князя до його ідеї будівництва собору описується у 3 розлогіх розділах (*Рік 1015. Перезимок. Новгород; Рік 1015. Середліття. Новгород; Рік 1026. Падоліст. Київ*). Сивооку – справжньому творцю Софії Київської – відведено

6 розділів (*Рік 992. Великий сонцестій. Пуца; Рік 1004. Весна. Київ; Рік 1004. Літо. Радогость; Рік 1014. Літо. Болгарське царство; Рік 1014. Осінь. Константинополь; Рік 1026. Літо. Константинополь*). Ще у 3 розділах Павло Загребельний писав і про князя, і про будівничого (*Рік 1028. Теплінь. Київ; Рік 1032. Київ; Рік 1037. Осінній сонцеворот. Київ*). Тобто прозаїк відкрито симпатизував більше Сивооку – мистцю, а не державцю Ярославу Мудрому. Отже, Павло Загребельний безумовно виділив Сивоока і наголосив на тому, що саме він є творцем Софійського собору.

Аналіз образу Сивоока дозволяє відмітити часте використання різножанрових художніх деталей. Саме художня деталь має важливу роль, бо налаштовує читача на сприймання інформації, сприяє більш правдивому транслюванню історичних подій, дає можливість читачеві більш детально уявити події та персонажів, а також, можливо, знайти в непомітному таємний сенс.

Цікавою портретною деталлю є «каламутні очі» Сивоока, які вказують на таїну його появи на світ: *«Очі маєш не сиві, як то нарік твій Родим, а каламутні, бо прийшов з невідомості. І хто ти єси, ніхто не відає»* [4, с. 38]. Читач насправді не знає, як народився Сивоок, адже у творі він просто з'явився на світ серед смарагдових пралісів Русі. Ми нічого не знаємо і про його батьків, бо з близьких людей у нього лише дід Родим, який невдовзі загинув через те, що був язичником. Проте навіть ця деталь – частина художнього замислу автора: *«А сивість очей його зайвий раз підкреслює вроджену мудрість, древність народного генія! Здається, він народився, вже проживши одне життя»* [3, с. 7].

Після смерті діда Сивоок потрапив до Києва і захопився красою церкви Богородиці, яку побачив вперше. Саме тоді він відчув у собі жагу до мистецтва, силу створювати щось власноруч, відкрив для себе світ кольорів, який тонко відчував із самого дитинства і зберіг у собі на все життя: *«Мовби незрима сила підняла його над усіма*

людьми, що виповнювали простори храму, над прибраними в золоті шати священниками, над співом і казанням на честь бога, що, явивши колись хлопцеві свою жорстокість, тепер вражав благоліпністю, над словами мовленими й притаємними; він не знав, де він і хто він, забув про все на світі, хотілося плакати, як давно колись на темному шляху, але плакати вже не від ляку й безнадії, а від захвату тим буйно-дивним світом барв, який він носив у собі, та не знав про це, а відкрив тільки нині, тільки тут, в сизо-вишневих безмежжях співаючого, сяйливого храму. Задкуючи, він вийшов з церкви, заплющився від яскравості блакитного кийського дня, не хотів розгублювати віднайдених багатств, міцно притискував схрещені руки до грудей, так ніби там зібралися в нього всі барви, щедро надаровані колись малому дідом Родимом і вихоплені тепер Сивооком з вишневого святилища, зібрані поміж проморгами свічок, похмурим світінням очей святих, тугими візерунками стін і стовпів, буйновищами звуків, у яких спліталися високомовні молитви, самодзвонні дзвони і розспіване гучання всього довкола» [4, с. 104].

Цікаво спостерігати за тим, як протягом роману поступово змінюється характер Сивоока. Якщо спочатку це відлюдькуватий і небалакучий хлопчик:

«– Ну? – поспитав той.

– Гаразд.

– Тепер бачиш? Я тебе навмисне не влучив.

– Гм.

– *А ти небалакучий*» [4, с. 67], то згодом це вже чоловік, який має мету в житті, знає, для чого живе; людина, яка не боїться відстоювати свою думку: «*Життя навчило його ні з чим не згоджуватися, протестувати, обурюватися. Він зрозумів, що тільки ті, хто бореться, мають слушність*» [4, с. 649]. Ми можемо спостерегти, як розвивається персонаж, що він динамічний, багатовимірний. Осягнення істини та вправність, майстерність для Сивоока – нерозривні, лише незадовго до

смерті він зрозумів найголовніше: *«Бо що є мистецтво? Це могутній голос народу, що лунає з уст вибраних умільців. Я сопілка в устах мого народу»* [4, с. 658].

Сивоок добре розумів, що таке несправедливість, соціальна нерівність, непримиренність бідних та багатих, тому протестував проти цього. Його протест знаходив своє відображення не в шкоді іншим, а в допомозі знедоленим. Коли він будував собор, до нього приходили *«босі, без шапок, бідні, обідрані, несміливі, він учив їх, працював разом з ними, жив з ними в нужді і клопотах, розповідали вони йому про нужду ще більшу, про те, як було голодно колись, а ще голодніше стало нині, бо все поглинає церква, люди кинули поля й пішли на будівництво, а тим часом їхні хижі десь валяться, заростають бур'яном поля – і що то буде, що ж то буде?»* [4, с. 638].

Варто додати, що для Сивоока Софійський собор не був символом християнства, для нього ця церква була насамперед символом краси рідного краю, який мистець плекав протягом усього свого життя: *«Сивоок ніяк не міг позбутися жахного враження, ніби оті камені й плінфи, ніби ота рожева цем'янка, якою скріплювано стіни, – то частки його власного єства, ніби перевтілюється він у цю споруду, сам зникаючи непомітно, поступово, неухильно!»* [4, с. 636]. Тому, коли перед ним постав вибір: захистити кохану чи залишитися біля собору – зодчий без жодних роздумів вирішив захистити дівчину ціною свого життя: *«Літо минало, а сонцевороту на стінах собору так і не було. Митрополит міг тільки радуватися, що цей незбагнений слов'янин... облишив свої витівки, зникав на цілі тижні не тільки з Софії, а й з Києва»* [4, с. 663].

Отже, Павло Загребельний вдало висвітлив у своєму романі образ мистця, відданого своїй справі; дивовижної людини, яка зуміла створити красу; чоловіка, який залишив для народу храм, що стоїть уже багато віків, проте не зміг залишити поруч із ним своє ім'я, як творця. Лише талановитий письменник зміг розгледіти і художньо втілити

автора важливої для нас пам'ятки мистецтва під вигаданим ім'ям. Цим образом прозаїк відповів на питання, залишене в епіграфі: «Хто звів семибрамні Фіви?..» [4, с. 5] і довів, що найголовніше – це творець. Мистець Сивоок – немеркнучий талант, для якого залишити справжній витвір мистецтва для нащадків було важливіше, ніж залишити своє ім'я в історії. У своєму творі Павло Загребельний зумів надати персонажам індивідуальності, не ідеалізуючи їх. Саме ця візійність, авторський погляд на реальні історичні події, зміна очікуваного читачем ракурсу на них формує незвичайність твору, те, що відрізняє його від інших історичних романів.

Література

1. Бойко Н. Словесний символ як знак буття у творчості Павла Загребельного // Філологічні студії. Луцьк, 1999. №4. С. 88–93.
2. Бондаренко Ю. Феномен історичності в романі Павла Загребельного «Диво» // Дивослово. 2006. № 2. С. 2–8.
3. Дончик В. Істина – особистість : Проза Павла Загребельного. Київ : Рад. письменник, 1984. 248 с.
4. Загребельний П. Диво : Роман. Київ: Дніпро, 1971. 671 с.
5. Олійник Н., Скороход К. Художньо-естетична функція художньої деталі в романі Павла Загребельного «Диво». URL : <http://ukrtext.dp.ua/index.php/UTEXT/article/view/97/92>

Токар Яна – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза ХХ століття.